

Odprtje razstave v Domu krajanov v Adlešičih.
Foto: Tončka Jankovič, Adlešiči, 22. 12. 2017.

Pogled na razstavo v Pastoralnem centru v Črnomlju.
Foto: Miha Špiček, Črnomelj, 18. 1. 2018.

BOŽO RAČIČ – KUME

Spominska razstava ob 130. obletnici rojstva

Razstava je nastala na pobudo Krajinskega parka Kolpa, ki je zagotovil večino sredstev, za njeno izvedbo pa smo poskrbeli v Slovenskem etnografskem muzeju.

V Krajinskem parku Kolpa že od njegove razglasitve leta 1998 nenehno in zavzeto skrbijo tudi za ohranjanje in promocijo lokalne kulturne dediščine, čeprav je osnovni namen ustanovitve KPK ohranitev naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti ter izvajanje ukrepov za zagotavljanje ohranitve območij Natura 2000 in ekološko pomembnih območij. Park se razteza ob mejni reki Kolpi v občini Črnomelj, njegov namen pa je tudi povezovanje gospodarskega in družbenega razvoja na območju parka in čezmejno sodelovanje. Pomemben element parka je bogata kulturna dediščina zavarovanega območja. Kljub odsotnosti strokovnjaka za to področje jo v parku z veliko mero posluha vključujejo v svoje programe in ponudbo ter na ta način skrbijo za bolj celostno predstavitev območja. V tem oziru negujejo tudi spomin na nekdanjega adlešiškega učitelja in ljubiteljskega etnografa Božo Račiča. Svoj odnos do kulturne dediščine pa izkazujejo tudi s tesnim sodelovanjem s KUD Božo Račič iz Adlešičev. Zato ne preseneča, da je pobudo za razstavo dal prav direktor parka Boris Grabrijan.

Krajinski park Kolpa je imel do nedavnega svoj sedež v prostorih podružnične osnovne šole v Adlešičih. V tej stavbi je leta 1919 prevzel mesto nadučitelja Božo Račič. Čeprav je tam ostal le pet let, se je na Belo krajino in Be-

lokranjce tako navezal, da se je še do svojih poznih let vračal mednje. Številnim belokranjskim otrokom je bil krstni boter ali nastrižni kum, rad pa je pomagal tudi odraslim. Zato se ga je med Belokranjci prijelo ime Kume.

Razstava je bila namenjena Adlešičanom oziroma Belokranjcem, ki se ga še spominjajo, pa tudi v spodbudo vsem drugim, predvsem mlajšim, da bi še naprej ohranjali zgodovinski spomin in lokalno identiteto. Zasnovana je bila kronološko in je prikazovala različna življenjska obdobja Boža Račiča (1887–1980) s poudarkom na petletnem obdobju v Adlešičih.

Po uvodnem panoju je bila na kratko predstavljena Račičeva primarna družina, ki je nedvomno močno zaznamovala njegovo življenjsko pot, saj so mu bili vedoželjnost, ustvarjalnost in veselje do poučevanja položeni že v zibelko.

Po končani nižji gimnaziji in učiteljski šoli v Ljubljani je leta 1909 dobil službo učitelja na Kalu nad Šentjanžem na Dolenjskem, v bližini Boštanja pri Sevnici, kjer je odrasčal. Kot mlad učitelj se je zanimal za zgodovino kraja in šole ter lokalne etnografske posebnosti, si prizadeval izboljšati gospodarske razmere kraja in vodil sokolsko društvo v Šentjanžu. Ukvarjal se je tudi s fotografijo in kljub odmaknjenosti kraja imel bogato družabno življenje. Po drugi strani pa je bilo življenje večine njegovih učencev zaradi pomanjkanja v družini, potreb po delovni sili ali boleznih precej težje. Zato je bilo to obdobje njegovega življenja na razstavi orisano le z redkimi ohranjenimi šolskimi opravi-

* Mojca Račič, univ. dipl. etnologinja in sociologinja, bibliotekarska specialistka, Slovenski etnografski muzej, Metelkova ulica 2, 1000 Ljubljana; mojca.racic@etno-muzej.si.

čili iz tega obdobja, ki pričajo o tem, v kakšnih razmerah so živeli otroci.

Račičevo naslednje življenjsko obdobje je zaznamovala prva svetovna vojna. Kot avstro-ogrski vojak je imel srečo, da je veliko vojno preživel večinoma v zaledju, nekaj časa tudi kot vojaški kuhar. Zaradi spremenjenih prehranjevalnih navad je napisal priročnik *Sušenje v gospodinjstvu*, ki naj bi ljudem pomagal prebroditi vsesplošno prehranjevalno krizo. Pred začetkom vojne se je poročil in med vojno se mu je rodila prva hčerka. Konec vojne pa je preživel kot avstrijski vojak v Srbiji, kjer se je njegovo zanimanje za ljudsko kulturo še poglobilo, saj je v Šabcu in okolici naletel na pravo zakladnico etnografskega gradiva. Na podobno bogat »teren« pa je naletel tudi v Beli krajini. Kot učitelj v Adlešičih je začel službovati 1. decembra 1919. Enako kot na Kalu je bil tudi tu poleg poučevanja otrok dejaven pri pospeševanju in razvoju sadjarstva, vinogradništva, ovčereje in čebelarstva. Vse te dejavnosti so bile usmerjene predvsem v izboljšanje življenja ljudi na gospodarsko nerazvitem podeželju. Podobno kot pred njim že drugi zbiralci in zapisovalci belokranjskega ljudskega izročila se je tudi sam navdušil nad bogatim etnografskim izročilom Belokranjcev. Najbolj sta ga prevzeli tkanje domačega platna in pisanje pisanic. Obe spretnosti, ki sta tedaj že zamirali, si je prizadeval obuditi in ohraniti. V rokodelski dediščini je prepoznaval bogastvo lepote in znanja, pa tudi izražanje »narodove duše« in navsezadnje možnost dodatnega zaslužka, zlasti za dekleta in žene. Zato je že leta 1920 v Ljubljani, v prostorih založbe Umetniška propaganda, organiziral prvo prodajno razstavo »adlešičkih« pisanic. Belokranjsko domačo obrt je predstavljala tudi na Ljubljanskih velesojmih. Najodmevnejša je bila predstavitev leta 1921 na prvem velesojmu, kjer je pripravil belokranjski paviljon. Z zbiranjem motivov s pisanic je sodeloval pri pripravi mape risb *Narodni okraski na pirhih in kožuhih*, ki jo leta 1922 izdal Albert Sič. Tudi po selitvi v Ljubljano je Belo krajino, njene ljudi in obrti populariziral s poljudnimi objavami v domačem in tudi izseljenskem časopisju ter skrbel za oglaševanje in prodajo pisanic in drugih rokodelskih izdelkov.

Belokranjsko obdobje je bilo na razstavi predstavljeno z oblačilnimi kosi lokalne noše, ki si jih je Račič izposojal za kostumiranje svojih družinskih članov ob fotografiranju. Pozneje je poskrbel za njihov prenos v tedaj ustanovljeni Etnografski muzej, še pozneje pa v Belokranjski muzej. Tam je shranjena tudi mapa *Belokranjske pisanice*, kjer so zbrane risbe učitelja in učencev z motivi pisanic. Poleg družinskih fotografij in povečave fotografije učencev adlešiške šole so bile na razstavi še fotografije Frana Vesela, ki jih je posnel na Ljubljanskem velesojmu leta 1921.

Leta 1925 se je Račič z družino preselil v Ljubljano, saj je bil imenovan za ravnatelja Državnega osrednjega zavoda za žensko domačo obrt. Zavod je organiziral šolanje zlasti za čipkarstvo in vezenje. Izkušenim čipkaricam je

dostavljal material ter skrbel za prodajo njihovih izdelkov doma in v tujini, največ v Nemčiji, Franciji, Angliji, na Švedskem in Finskem, posamezna naročila pa so prihajala tudi z drugih celin. V ta namen je zavod leta 1933 izdal prodajni katalog v petih jezikih *Jugoslovanske čipke* s 600 vzorci. Ravnatelj je skrbel tudi za promocijo izdelkov svojih gojenk in na splošno ženskih ročnih del. V Ljubljani in tudi drugod je organiziral razstave in predavanja, objavljala poljudne prispevke in pripravljala radijske oddaje. Udeleževal se je mednarodnih razstav in sejmov (Pariz, Praga, Berlin, Frankfurt, London, München, København, Haag, Helsinki, Milano, Bari, Solun), na katerih je zavod prejel več priznanj in nagrad. V tujini je predstavljala tudi umetnoobrtne izdelke drugih jugoslovanskih narodov. Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt je želel povzdigniti izdelke domače obrti na višjo, umetnoobrtno raven ter jih prilagoditi uporabi in okusu sodobnega meščana. Pri ustvarjanju slovenskega narodnega sloga na osnovi ornamentov in motivov ljudske likovne dediščine je bil idejno blizu zasebni umetniški šoli Probuda. Profesorji te šole, Saša Šantel, Maksim Gaspari in Mirko Šubic ter nekateri njihovi učenci, so za zavod risali načrte za čipke, prapore, oblačila in okrasne predmete za dom. V zadnjih dvajset letih delovanja zavoda se je tam izšolalo več kot 10.000 gojenk. Pridobljeno znanje jim je omogočalo samostojni ali dodatni zaslužek.

Čeprav je na delovnem mestu ravnatelja Državnega osrednjega zavoda za žensko domačo obrt Račič preživel največji del svoje delovne dobe, je bilo to obdobje na razstavi predstavljeno sorazmerno skromno. Razloga sta bila pomanjkanje prostora na razstavi in poudarek na belokranjskem obdobju. Delovanje zavoda je bilo tako predstavljeno zgolj v eni vitrini s fotografijami gojenk, tečajev, domačih in mednarodnih razstav ter različnimi tiski in osebnimi predmeti.

Enako skromno je bilo predstavljeno tudi obdobje po upokojitvi, čeprav je bil Račič v tem obdobju dejaven na številnih področjih: bil je strokovni sodelavec podjetja Dom, ki je skrbelo za prodajo spominkov in izdelkov domačih obrti, na področju spominkarstva je sodeloval s Turistično zvezo Slovenije, na področju keramike s tovarno Svit iz Kamnika, na področju tekstila s Tekstilno šolo v Kranju in Tehniškim muzejem Slovenije, bil je med ustanovnimi člani Belokranjskega muzeja, na področju nesnovne kulturne dediščine pa je sodeloval z Glasbenonarodopisnim inštitutom in dialektološko sekcijo Inštituta za slovenski jezik SAZU. Posvetil se je tudi lastni ustvarjalnosti in publicistiki, saj je še naprej objavljala številne poljudne prispevke o domačih obrteh in Beli krajini. Monografske publikacije in strokovni prispevki so bili predstavljeni v posebni vitrini. Že med učiteljevanjem v Adlešičih je izdal kuharsko knjižico in zbirko otroških belokranjskih pesmi. Obe publikaciji sta po obsegu sicer skromni, vendar sta doživeli več ponatisov, otroške pesmi pa so uglasbili kar

trije slovenski skladatelji. Tudi prispevek 'Domače tkalstvo v Beli krajini', objavljen leta 1951 v reviji *Slovenski etnograf*, ostaja zaradi nazornih opisov in slikovnega gradiva temeljno čtivo za to področje.

Razstavljeno gradivo je bilo iz zbirk Slovenskega etnografskega muzeja in Belokranjskega muzeja ter iz družinskega arhiva Boža Račiča in zasebne zbirke Borisa Grabrijana. Razstavo je obogatilo tudi filmsko gradivo, in sicer pred kratkim najdeni posnetki v dokumentaciji Televizije

Slovenija ter izjave nekaterih domačinov, ki jih je posnel in vse skupaj prijazno zmontiral Vinko Papež iz Črnomlja. Odprtje razstave 22. decembra 2017 je bilo del predpraznične prireditve *Dirin dirin duka*¹ v Domu krajanov v Adlešičih. Naslednji dan so razstavo prenesli v Pastoralni center v Črnomlju, kjer so bili boljši razstavniki pogoji in boljša dostopnost, tudi po zaslugi črnomaljske izpostave Javnega sklada za kulturne dejavnosti. Razstava je bila na ogled do 18. februarja 2018.

¹ To je naslov ene od izštevank iz zbirke *Belokranjske otroške pesmi*, ki jo je leta 1920 izdal Božo Račič.